

MANUSCRIT DE LA SARSUELA INÈDITA

LA GRAN VIA DE MATARÓ.

UN RETRAT DE LA CIUTAT AL TOMBANT DEL SEGLE XIX

A la biblioteca de l'Ateneu Barcelonès¹ es conserva un manuscrit inèdit² d'una adaptació al català, signada per Lluís Llibre, de la sarsuela *La Gran Via* de Federico Chueca i Joaquín Valverde i text de Felipe Pérez González. Allò que, d'entrada, atrau més l'atenció de l'obra, probablement és el retrat de la ciutat de Mataró al tombant dels segles XIX-XX.

EL MANUSCRIT

Es tracta del manuscrit 667, un total de vuitanta-dues pàgines cosides i amb la coberta de paper, que porta per títol *La Gran Vía de Mataró. Revista comico-lírica en 1 acto y 4 cuadros refundida y arreglada per Lluís Llibre*. Es conserva en el fons de manuscrits de la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, junt amb d'altres de diferents adaptacions de la mateixa obra i autor³.

És una còpia de representació amb diverses anotacions en llapis: s'indica el punt on ha d'haver-hi la música, alguna paraula afegida o esmenada, indicacions imprecises amb una aspa al costat del text, fragments cancel·lats i reescrits en lletra més petita per la que podria ser una segona mà, alguna acotació de l'autor entre parèntesi i paraules subratllades amb tinta com el text original i, a la contraportada i igualment en llapis, diverses alternatives a fragments del text. A diferència dels altres manuscrits que hem esmentat del mateix autor, aquest no inclou el nom dels actors del repartiment.

Quant a la datació, s'ha emmarcat en un ventall cronològic ampli, entre 1880 i 1925. Per la nostra part, com veurem més endavant, hem afinat una mica més situant-la amb anterioritat al 1899.

L'AUTOR

Coneixem poc Lluís Llibre, per bé que hem pogut trobar algunes dades de la seva trajectòria. Va néixer el 1858 i va traspasar el 16 de juny de 1899. Fou autor d'algunes adaptacions de peces còmiques breus, sainets, com ara la *Gran Via*, però també de pròpies com *Cop d'ull* (1887) o *Lo que no vulgas per tu*

(1893), entre altres. Algunes d'aquestes obres foren publicades i d'altres se n'ha conservat el manuscrit. Com a actor, es donà a conèixer en els teatres barcelonins a la dècada dels vuitanta com a galant jove i actuà al costat de figures com Carlota de Mena, Concepció Ferrer o Enric Borràs. El 1882 estrenà en el Novedades *Las Quaranta, as y tres*, una comèdia en un acte i en vers. El 1884 formava en la companyia que actuava en el teatre Tívoli com a galant jove. L'any següent seguia en el mateix teatre amb la companyia de la primera actriu Carlota de Mena. El 1886 ho féu al Novedades. El 1887 al Teatro de Cataluña. L'any següent estrenà una altra comèdia seva, *Cop d'ull*. L'abril de 1889 va estrenar amb èxit, al teatre Novedades, la comèdia en un acte i en prosa *Sense argument!*. El 1893, actuant també en aquell teatre amb la companyia de Concepció Ferrer i Enric Borràs, estrenà un altre sainet seu, *Lo que no vulgas per tu*. El 1894 treballà amb Carlota de Mena al teatre Gran Via (abans Calvo-Vico). El mateix any passà al Novedades, on presentà novament la comèdia *Cop d'ull*. El 1897 actuà al Romea amb la companyia d'Enric Borràs. Aquest mateix any havia estrenat amb molt d'èxit en el teatre Principal de Gràcia la comèdia en un acte i en prosa *La venjansa de una sogra*, obra conjunta amb Lluís Millà. El setembre de l'any següent estrenà en el Circo Barcelonés la comèdia en un acte i en prosa *La gran rifada* i, a l'octubre del mateix 1898, en el Romea, *Ayguia de Malvas*, una peça d'un acte en prosa que adaptà.

A banda d'actuar amb les principals companyies en els escenaris barcelonins, també ho va fer en els maresmenecs. Així, sabem que l'octubre de 1894 formava part de la companyia que dirigia Rafael Bermúdez de Castro amb la primera actriu Carme Valero, que durant la temporada d'hivern va actuar als teatres Nueva Constància de Mataró i Principal d'Arenys⁴. Aquesta temporada a Arenys (1894-1895) va acabar amb fortes crítiques, pel poc interès i serietat exhibits per la companyia quan representava *Los pastorcillos de Belén*, que ho féu amb la meitat de la mateixa i els que actuaren desconeixien el text que interpretaven:

«Las riallas crits y xiulets no pararen un sol moment, emprenentse lo publich tota clase de llibertats, motivadas per tants bunyols, contra tots los actors y particularment contra lo Albano qui ple de rabia tirá lo gayató enlayre fugint del terratremol que allavors se feu espantós, comensant á plourer patatas y altras viandas, fins que ab bon acert se tirá lo teló sens acabar la funció ¡¡¡Quina gloria per la companyia Valero».⁵

Dies després, van recuperar parcialment la dignitat amb la representació de la comèdia en tres actes *Los dominós blancos* i la peça de Lluís Llibre *Sense argument*. També devia actuar la temporada d'hivern de 1895-1896 amb la companyia dirigida per l'actor Anton Labastida als teatres Nueva Constància i Principal de Mataró, al Principal d'Arenys i al teatre Canetenc.

Llibre degué formar la seva pròpia companyia amb actors amb els quals havia coincidit en les companyies que recorregué el Maresme. Aquest és el cas de l'actor Ramon Barba, que feia d'apuntador en la companyia de Rafael Bermúdez

el 1894, l'actriu d'aquesta mateixa companyia Adela Antigas, o Candelària Tarés, primera dama jove en la d'Anton Labastida el 1895 i l'actor Bozzo de la mateixa companyia. Amb aquests actors i d'altres –alguns probablement locals– va actuar en els teatres de Mataró, Olot, Cassà de la Selva, Sant Feliu de Guíxols i Palamós, on representà adaptacions de *La Gran Via* que havia fet ell mateix.

A partir dels manuscrits⁶ d'aquestes adaptacions, hem refet la composició de la companyia, que estaria formada per Lluís Llibre, els actors Bozzo i Morató i les actrius Adela Antigas i Candelària Tarés com a nucli principal, que s'ampliava segons les necessitats amb les actrius Vitales, Bozzo, Llorente i Delhom i els actors Llorente, Carnicero, Ramon Barba, Bassó, Bonnín, Garcia i Fages. A més, en formaven part de forma puntual actors com Tolosa, Soy, Berenguer i Homs i les actrius E. i C. Perin i Barbat (mare i filla). Alguns dels actors de reforç estaven emparentats amb els de la companyia i d'altres devien ser aficionats locals de cadascuna de les poblacions on es representava.

LA GRAN VÍA DE MADRID

La sarsuela en un acte i cinc quadres *La Gran Vía, Revista lírico-cómica, fantástico-callejera en un acto* s'estrenà el 1886 al Teatro Felipe de Madrid, amb música de Federico Chueca i Joaquín Valverde i llibret de Felipe Pérez González. Va obtenir un gran èxit i la seva fama la mantingué en els escenaris durant molt de temps. Era una revista d'actualitat que, en perllongar-se en el temps, s'anà actualitzant i ampliant d'acord als canvis de cada moment. En l'argument s'exposaven amb humor les preocupacions socials i polítiques i es retrataven les notícies de l'època, amb situacions còmiques i satíriques de gran efecte, amb la personificació de places i carrers. En el primer quadre es produïa un diàleg entre els carrers i places centrals de Madrid sobre el projecte d'obertura de la Gran Vía i es queixaven del tracte que rebien. En el segon i el tercer apareixien personatges tipus extrets de la quotidianitat: criades, militars, lladregots, guàrdies i alguns barris madrilenys. En el quart es personificaven monuments i teatres i s'anunciava el naixement de la Gran Vía. En el darrer quadre tots celebraven el naixement, cantant i ballant.

L'èxit de l'obra fou rotund i aviat començà a representar-se arreu. La primera representació de la qual tenim constància al Maresme és la que féu la companyia de sarsuela dirigida per Joan Rius el juliol de 1887, exactament un any després de la seva estrena a Madrid, en el teatre Circo de Masnou⁷. En aquesta ocasió, el programa el completava la sarsuela *Marina* i la direcció d'orquestra era a càrrec del senyor Escalas.

Amb l'èxit de l'original, ben aviat començaren a sortir adaptacions a la realitat de cada lloc. Així, F. Pérez i J. Montero l'adaptaren en castellà a la ciutat d'Olot: *La Gran Vía de Olot*⁸. I Lluís Llibre ho féu en català –com ja hem dit– a Mataró, Olot, Cassà de la Selva, Sant Feliu de Guíxols i Palamós.

LA GRAN VIA DE MATARÓ

A diferència de l'original, la nostra *Gran Via* s'estructura en un acte i quatre quadres. A través de les diferents escenes anem fent un recorregut descriptiu pel Mataró del moment. Amb l'artifici de la personificació dels carrers i places del centre de la ciutat, s'exposen els seus mèrits i es competeix amb gràcia per demostrar qui és el més ben equipat en establiments i negocis i les relacions d'enveja i rivalitat que sorgeixen entre ells per demostrar llur prestigi social. Però també deixa espai per a les entitats i els partits polítics.

En el primer quadre –constituït per dues escenes– se'ns presenten els principals personatges: Jan de la Terra, carrers i places i el madrileny Caballero de Gracia, un carrer que en l'original aspirava a unir-se a la Gran Via. En la primera escena, Jan ha convocat a la plaça Xica, a la Gran, a la de Cuba, al carrer de l'Havana, al de Barcelona, la Rambla, la Riera, Sant Josep i *Cristo*, a fi de parlar de l'arribada del Caballero de Gracia, cosa que no serà possible per les picabaralles contínues entre carrers i places. En la següent escena, Jan va presentant-los al Caballero i cadascú va exposant els seus mèrits. Per exemple, a la Riera hi havia el Casino Fènix i a la Rambla el teatre Constança i el Club Mataronés de Velocípedos.

En el segon quadre, de vuit escenes, conversen Jan i el Caballero i contraposen la gran ciutat que representa Madrid i una ciutat petita com Mataró, amb una ironia que en certs aspectes ens reporta a temps força actuals, se'ns exposa l'antagonisme d'un Madrid ociós i una Catalunya treballadora, tot aprofitant per a plantejar alguna reivindicació. Així, a les demandes dels catalans, l'estat respon: *¡Pide más que un catalán!*. L'humor es reforça amb la llengua quan els personatges han d'adreçar-se al Caballero i ho fan en un castellà macarrònic de gran efecte, ahora que aquell sembla «baixar de l'hort». Al final d'aquesta escena es presenten Menegilda –la criada xulesca que tant va triomfar en *La Gran Via de Madrid*– i les rates, uns lladregots simpàtics. En les següents escenes es desenvoluparan temes diversos com la Plaça de toros, que es queixa de la seva mala administració, del públic ignorant i exigent i l'escàs nombre de seguidors. En l'escena setena entra el Velòdrom, que en contraposició es presenta com a modern, ben cuidat i atractiu. Introdueix el tema dels furs i les tradicions: «Pels fueros, els nostres avis anavan á las barricadas, dons nosaltres anem á can Boada, á Santa Rita, á San Simon (...) Nosaltres els fueros'ls defensém ab las dents i a tràgos...». I, finalment, arriben les tres rates de Madrid.

El tercer quadre el formen vuit escenes. Jan de la Terra i el Caballero de Gracia segueixen la seva passejada per Mataró i en la conversa van apareixent elements de crítica social i política, per exemple, al govern local, pel mal estat dels carrers a causa de les contínues obres públiques: primer passen els del gas, poc després es tornen a aixecar els carrers per a obres de clavegueram i, a la que plou, queden enfangats. El consistori apareix com a incompetent, ahora que l'oposició no existeix. En les primeres escenes la política pren el protagonisme en repassar les diferents opcions del partidisme polític: el Partit Carlista, el

Conservador i el Silvelista i la seva unió. Segueixen el Partit Liberal, la Fusió Republicana Federal i el Partit Socialista. Les darreres vuit escenes es dediquen a repassar la indústria local, que esdevé un veritable inventari.

L'últim quadre conté la darrera escena; com a protagonistes hi ha les fonts del voltant de la ciutat, personificades: les d'Argentona, la de la Salut i la del Pericó, de Sant Magí, Sant Domingo, la dels Capellanets i la de la Salamàndria, que conviden el Caballero i Jan a provar les seves aigües i tots se'n van contents.

Malgrat alguns encerts que potencien la comicitat de l'obra, la introducció dels personatges referents de l'obra original –la Menegilda o les rates, per citar-ne alguns– resulta molt forçada, per bé que la seva sola presència a l'escenari devia ser garantia d'identificació amb l'obra d'èxit i, per tant, inexcusable.

D'altra banda, Lluís Llibre mostra un gran coneixement del teixit social de la ciutat, cosa que, sens dubte, cal atribuir a la mà d'algun informador local, com devia passar en les altres poblacions on versionà *La Gran Vía de Madrid*. Hi ha, però, alguna absència destacada, potser volguda, com ara el Círcol Socialista establert al carrer Nou el 1891 i traslladat a la plaça de Cuba el 1895.

La popularitat de l'obra original, el coneixement de Mataró i la comicitat dels comentaris i les situacions creades, junt als apunts de crítica política i social, devien convertir la representació del text de Llibre en un èxit remarcable a la ciutat.

Finalment, quant a la datació, el fet que s'esmentin algunes entitats que coneixem permet situar-nos cronològicament. Per exemple, el Casino Fènix va estar a la Riera fins al 1907, quan desaparegué per convertir-se en cinema; el Velòdrom s'inaugurà el 1893 i la Plaça de toros el 1896. També ens situa en aquesta darrera dècada del XIX l'esment al Partit Silvelista. A més, l'autor va morir el 1899, per tant, la creació de l'obra hem de situar-la necessàriament entre 1896 i 1899.

RETRAT DE MATARÓ AL TOMBANT DE SEGLE

Com ja hem dit, l'obra de Lluís Llibre és el retrat del Mataró de finals del segle XIX fet per un coetani. Per fer-nos una idea d'aquell Mataró, farem una relació dels establiments i personatges tal com apareixen en *La Gran Vía de Mataró*.

Carrer de Barcelona⁹

Sastres: Valls, Fígols, Dauder, Basart, Riera

Estorers: Navarro

Paraigüers: Dumas

Cadiraies: Solé

Modistes infantils: Rita Vila, Anna Fabré

Sabaters: Julià, Castellsaguer, Casas, Sabater (també era músic)

Adroguers: Tria

Pastes per a sopa Comas
Merceria Canayna
Roba blanca i brodats Viladevall
Papers pintats: Hernández
Dentistes: Ballescà, Farinós
Llauners: Lamoglia
Marbristes: López
Flequers: Rodon, Vicens, Terra
Porcellanes Martori
Matalassers: Serra
Ebenistes: Payarols, Fontanals
Carnissers: Serra (a) Met
Gèneres de punt: Gasau
Cotillaires: Maseras
Cordoneries: Vila
Cotxes de primera: Patau
Màquines en gran: Borràs
Teles: Minguell, Fèlix Castany

Carrer Sant Josep

Fleques: Joan Suari, viuda Llibina, Simón
Estanyer de paelles: Brando
Carnissers: Rosich, Sobirà (a) Nyafllins
Graneria: Estol
Guarnicioners: Casabella
Fusters: Solé
Espardenyers: Reju
Barbers: Sanfeliu
Terrissaires: viuda Capell, Rogé
Escultors: Serra
Cadiraires: Bellsoley
Arròs i fideus Majuan
Sabaters: Gomis, Martí
Fonda Tortosí
Manyans: Corredó, Julià
Farmàcies: Riera, Espà
Llauners: Ballescà
Mestres: Bienvenido, Josep Ferrer
Roba infantil: Mustarós
Adroguers i tabac: Martí, Barnet
Arquitectes: Cabanyes
Metges: Viladevall

La Rambla

Restaurant L'Univers
Fleques: Pairó, Joan Bas
Adroguers: Casabella

Fruites Joan Aymar
Sabaters: Sagristà
Llauners: Serra
Perruqueria La Seda
Planxadores: Francesca
Barbers: Puigbonet, Clariana
Rellotgers: Roure
Circo Velocipedista
Botigues de roba: Perramon
Mestres de cases: Agulló
Espardenyers: Casellas
Guarnicioners: L'Amatller
Societat La Constancia, president el sr. Barba

La Riera

L'Ajuntament
Fleca Passán
Llits i màquines: Llopart
Adroguers: Andreu, Fité
Merceria Sagalés
Perfumeria Sallès
Tintoreria Solé
Administració del *Diari de Mataró*
Fusters: Roy
Coure Graña
Fotògraf Diamant
Sabaters: Pere de Jordi, Pou, Camp, Bobés
Sastres: Arabia, Sagalés, Marata
Impremta Abadal
Administració de loteria
Farmàcies: Caralt, Pascual
Limpiabotes
Circo Liberal
Confeters: Girona, Pera de Jordi, Isern, Germans Homs
Perruquers: Epifanio, Pons, Diaman
Robes i teles: Sra. Teresa
Gorristes: Ginabredas
Llauners: Armengol i Aymerich
Cerveseria La Comarcal
El Dorado
Barrets Vila i Chia
Estanquers: Ricardo
Joguines i pasteres Viuda Lluch
Nonell, masser de l'ajuntament
Centre Federalista
Centre Conservador
Casino Fènix

Ateneu Obrer
Rellotgers: Saldaris, Barris
Robes fines Antonio i Angelina
Administració del Gas
Administració d'Electricitat
Cafès: Camarassa, Careta
Òptiques: Vigo

Carrers Crist i Maria

Cereries: Ricart, Canyas
Bacallaneria Sala
Sabateria Ximenes
Merceria Pujató
Cistellers: Francàs
Gorres Bonini
Camises Nogués
Robes fines Clavell
Cansaladeria Casals
Confeters: Isern
Sastres: Coll
Xocolateria Masuet
Llibres: Pallarès
Tocineria: Noé, La Xixart (a) Berjita
Arròs i macarrons: Miquel Güell, Majuan, Monmany
Ungüents i píndoles: Camin
Alegre Argenter

Plaça de Cuba

Cellers: Can Duran, Cal Pou (a) Boca
Drogueries: Estragués, Rabat, Pujol, Pruna
Bacallaners: Reniu, Agustí Farré, Moragas
Fruiteria Cal Saytó
Llauneria Domingo
Merceria del Manons
Cafès Diviu i Generós
Barbers: Castellsaguer, Tarrés
Estanquers: Pla
Societat la Unió
La Antigua Fraternidad (teatre)
Escola municipal mixta
Escola de nenes
Escola de minyones de la Carmeta
Sastres: Miquel
Sabaters: Genís Mestres
Fusters: Constans
Cansaladeria Gual

Plaça Gran

Espardenyer

Lleteria de la Geroni

Carnissers: Pauloni, Carlons, Martinet, Briera, Senon, Met, Puig, Ballalta,
Carnassa

Jutjat

Audiència

Tossineries: de la Parota i el Sort, de la Paulina i el Legal

Dides d'en Vila

Adroguers: Genisans i Ponsatí, Fité

Dependents: Bruguera

Xocolateria Can Bertran

Fleques: Valls, Comas

Balances: Badó

Estanc d'en Montserrat Pera

Bacallaneries: d'en Palmiro, en Ventura i en Rosset, La Xauxa, Joan Magre

Cridaners i buscabregues: la Raba, la Tets, la Patalé, el vell Goy i la noia de
Sant Vicenç

Plaça Xica

Carnissers: Patalé, Passerell cego i Padrosa, Ricardo i Banora, Jaume del bou
Sabó d'en Torrens

Merceria Casajoana i Manyach

Cordoners: Damià i Robrenyo

Barbers: Farinós

Rellotgers: Damaso

Flequers: Junqueras

Bacallaners: Boba, Giralt, Girbau, Subirana

Adroguers: Miquel Tamis, Carrau

Tocinaire Panxa Ampla

El Caminet

Res, només baralles i embolics

Altres

Plaça de toros

Velòdrom

Fàbriques: Comas i cia, Arañó-Cabot, Minguell, Ca l'Esparrach, Baladia,
Carbonell, Arnó, Subirà, Sans, Escapa, Ponsa, Ribas, Berengué, Guila,
Colomé germans, Bello, Coll i Companyia, Marfà, Julià, Ca la Pasan, Can
Ragàs.

Filats: Gordils, Esquerra, Massot, Más, la Cooperativa, les Faixas

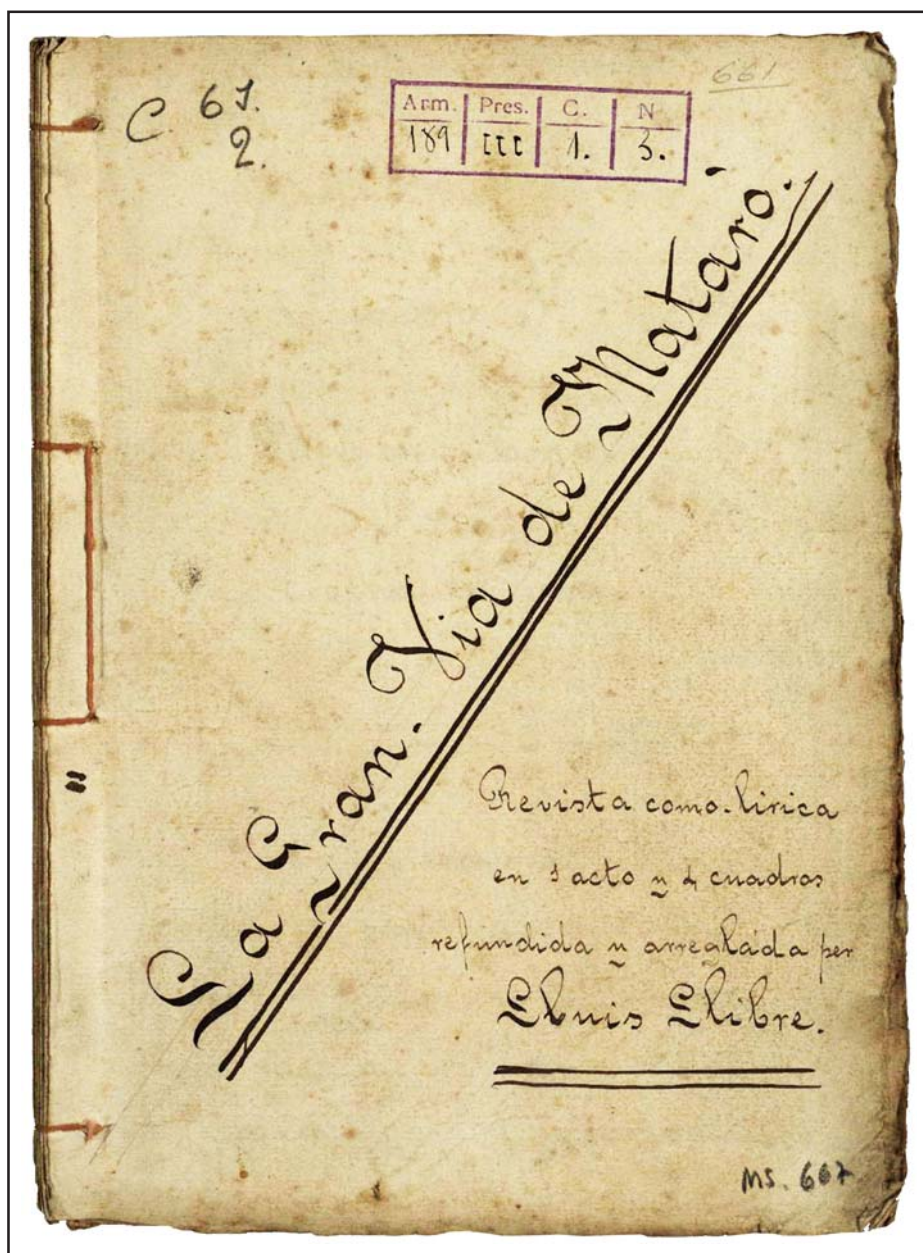
Aigua-cuit d'en Calassans

Sacs de can Fradera

Jaume Vellvehí i Altimira
Grup d'Història del Casal

NOTES

- 1.- Vull agrair a l'amic Quim Graupera que em posés en coneixement de l'existència d'aquest manuscrit en l'esmentada biblioteca.
- 2.- A la mateixa biblioteca es conserva un altre manuscrit, d'autor desconegut, titulat *La fira de Mataró*, que probablement correspon a l'obra de mateix títol estrenada per la companyia d'Antoni Tutau al teatre Clavé de Mataró l'any 1881. L'interès d'aquest manuscrit és escàs.
- 3.- Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès (=BAB): ms. 667, ms. 668, ms. 669, ms. 670 i ms. 671, a més del ms. 428 d'una adaptació en castellà, *La Gran Via de Olot*, de F. Pérez i J. Montero.
- 4.- *La Costa de Llevant*, 14 octubre 1894.
- 5.- *La Costa de Llevant*, 6 gener 1895.
- 6.- En totes aquestes poblacions hi escrigué una adaptació de *La Gran Via* i, a excepció del cas de Mataró, en els manuscrits conservats a la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès es relaciona el repartiment dels actors.
- 7.- *Ecos de la Costa*, dijous 21 juliol 1887.
- 8.- (=BAB): ms. 428.
- 9.- Quan es relacionen diversos noms de persona, no necessàriament han de correspondre a establiments diferents sinó que, com en algun cas hem comprovat, es tracta de més d'una persona vinculada a un sol establiment.

Portada de la sarsuela *La Gran Via de Mataró*.